
www.nevo.co.il

תא (י-ם) 404/93 פאני דויד נ' נורה אליה

בית המשפט המחוזי בירושלים

תא 404/93

בענין:

1. פאני דויד
2. אניטה דויד
3. עזבון המנוחה ציונה דויד ז"ל

התובעות ע"י ב"כ עו"ד א. פרויליך

- נ ג ד -

1. נורה אליה
2. סימה קליין
3. עיריית באר שבע
- ע"י ב"כ עו"ד ראובינוף

4. מדינת ישראל, משרד העבודה והרווחה

הנתבעות ע"י ב"כ עו"ד ר' דותן

--- סוף עמוד 1 ---

חקיקה שאוזכרה:

חוק הסעד (סדרי דין בעניני קטינים, חולי נפש ונעדרים), תשט"ו-1955: סע' 2, 3, 9

חוק העונשין, תשל"ז-1977: סע' 3368

חוק שירותי הסעד, תשי"ח-1958: סע' 1

חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960: סע' 2, 30

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962: סע' 70

תקנות שירותי הסעד (טיפול בנזקקים), תשמ"ו-1986

תקנות שירותי הסעד (מבחני נזקקות), תשל"ל-1970: סע' 1, 1(2)

חוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית), תשכ"ט-1969: סע' 1(2)

חוק ההגנה על חוסים, תשכ"ו-1966: סע' 15

חוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991: סע' 3, 6

ראשיתה של תביעה זו בהשתלשלות אירועים טראגית. בתאריך 21.4.91 בשעת ערב מאוחרת, ירה אדם באשתו ובבתו. היורה, רצח את אשתו ופצע באורח אנוש את בתו, שהיתה אז כבת 15. פאני היא התובעת מס' 1.

--- סוף עמוד 2 ---

אחותה, האפוטרופסית עליה, היא התובעת מס' 2. עזבון המנוחה הוא התובע מס' 3. עיקרה של תביעה זו הוא בשאלת אחריותן של הנתבעות 3-4, עירית באר שבע והמדינה, באמצעות פקידות הסעד, לנזקי התובעות.

פסק-דין

1. ראשיתה של תביעה זו בהשתלשלות אירועים טראגית. בתאריך 21.4.91 בשעת ערב מאוחרת, ירה אדם באשתו ובבתו. היורה, נתן דוד, רצח את אשתו, ציונה, (להלן- "המנוחה" או "האם") ופצע באורח אנוש את בתו, פאני דוד, שהיתה אז כבת 15. פאני היא התובעת מס' 1. אחותה, האפוטרופסית עליה, אניטה דוד, היא התובעת מס' 2. עזבון המנוחה הוא התובע מס' 3. עיקרה של תביעה זו הוא בשאלת אחריותן של הנתבעות 3-4, עירית באר שבע והמדינה, באמצעות פקידות הסעד, לנזקי התובעות.

2. בתקופה שקדמה לרצח היו בני הזוג מסוכסכים ביניהם, סכסוך שהגיע לערכאות משפטיות. ביום 2.10.90 הגישה המנוחה לבית המשפט המחוזי בבאר שבע תביעת מזונות ובקשה למתן צו שימנע את הבעל להיכנס לדירה המשותפת ויבטיח לה מדור שלו. ביום 11.11.90 פסק כב' השופט (כתוארו אז) א' לרון מזונות זמניים לטובת המנוחה והורה על עריכת תסקיר באשר למגורי בעלי הדין, על פי הוראת חוק הסעד (סדרי דין בענייני קטינים, חולי נפש ונעדרים) תשט"ו - 1955 (להלן - "חוק הסעד"). בשל עיכובים שונים, כפי שיפורט בהמשך, לא הוכן התסקיר עד יום הרצח, משך למעלה מ-5 חודשים.

נורה אליה (להלן - נורה), פקידת סעד לסדרי דין בעירית באר שבע, אשר מונתה להכין את התסקיר המבוקש, היא הנתבעת מס' 1. סימה קליין (להלן - סימה) מדריכתה של נורה, והממונה עליה, היא הנתבעת מס' 2. נורה היתה במגע עם בני המשפחה החל מסוף 1990, ואף ערכה ביקור בבית המשפחה ימים ספורים לפני הרצח. סימה, מדריכתה של נורה, נפגשה אף היא עם בני המשפחה ופיקחה על עבודתה של נורה.

3. בכתב התביעה נטען, כי רצח המנוחה ופציעתה של פאני היו נמנעים לולא התרשלו הנתבעות והפרו חובות שבדין, בכך שלא דיווחו למשטרה, לבית המשפט או לממונים עליהן על הסיכון הרב שבו היו פאני והמנוחה נתונות, בכך שלא דיווחו על כך שהבעל נשא אקדח, ואף איים

--- סוף עמוד 3 ---

באמצעותו בעבר על האם, ובכך שלא הביאו לכך שהאקדח יילקח ממנו, למרות שידעו על הסכסוך האלים הקיים במשפחה ועל כך שהאב ניסה בעבר לחנוק את האם. הנתבעות 1-2 ידעו כי בני הזוג לא דיברו זה עם זה, לא כל שכן, נמנעו מיחסי אישות משותפים, וכי האב, שקינא לאם, היה מסוכסך גם עם שתי בנותיו ולמעשה היה מבודד בביתו.

לטענת התובעות, פקידות הסעד לא פנו למשטרה, למרות שייעצו למנוחה לעשות זאת ולמרות הכרזות האב על "משפט גדול" שהוא מתכוון אליו, שאותן היו צריכות לפרש כהתרעות מוקדמות על הרצח העתיד להתרחש. הנתבעות 1-2 ידעו כי פאני והמנוחה חסרות אונים והתעלמו מביטויי הפחד שהשמיעו.

מחדל נוסף, המוזכר בכתב התביעה, הוא אי הכנת התסקיר לבית המשפט בזמן, במיוחד לאור המצב הקשה בבית המשפחה. לפי כתב התביעה, בהתנהגות זו לא מילאו הנתבעות 1-2 את תפקידן נאמנה ולא פעלו כפי שעובד ציבור סביר היה פועל.

באשר לטענת הפרת חובה חקוקה, מציינות התובעות מספר מקורות חובה ובהם סעיף 368ד' לחוק העונשין, חוק שירותי הסעד, חוק הנוער (טיפול והשגחה) וחוק הכשרות המשפטית.

4. כנגד הנתבעות מס' 3 ו-4, טוענות התובעות, כי מתוקף היותן הממונות על הנתבעות 1-2, מוטלת עליהן אחריות שילוחית למעשיהן. בנוסף, טוענות התובעות לאחריות ישירה שלהן, בכך שלא העסיקו עובדים מיומנים ומקצועיים, לא הדריכו אותם כיאות, לא פיקחו על מעשי הנתבעות 1-2, לא הורו להן לדווח באופן מיידי על הסכנה, לא התקינו נהלי עבודה ודיווח מתאימים, לא זרזו את עריכת התסקיר ומסירתו לבית המשפט ולא היו מודעות למצב המסוכן ששרר בבית.

על פי כתב התביעה, נותרה פאני משותקת בשתי רגליה ובזרועה השמאלית, והיא סובלת פגיעות קשות, גופניות ונפשיות כאחד, אשר ילוו אותה לאורך חייה. התובעת 2, אניטה, המשמשת אפטרופסית לתובעת 1, תובעת פיצוי על הנזקים הכרוכים בטיפול באחותה הפגועה. על נזקה תבעו התובעות סך 13,423,000 ש"ח, נכון ליום הגשת התביעה.

5. במישור העובדתי טוענות הנתבעות כי בנסיבות המקרה לא יכלו לצפות את האסון. הנתבעות 1-2 מעולם לא ראו את המנוחה, שהיתה אשה חזקה ודומיננטית, כשהיא חבולה או מפוחדת, והתייחסו לטענות האם ופאני בדבר פחדיהן והסכנה הצפויה להן כאל חלק

--- סוף עמוד 4 ---

ממערכת השמצות והכפשות, הנפוצה כל כך בין בני זוג בהליכי גירושין. לטענתן, המנוחה סיפרה לנורה כי האקדח אינו אקדחו של הבעל ולכן סברו כי לא היה ברשותו אקדח בתקופה הרלוונטית. הנתבעות מייחסות חשיבות לכך שב"כ המנוחה הסכימה לבקשת ב"כ האב לדחיית הדיון בפעם השנייה, ורואות בכך אינדיקציה לכך שלפני הרצח המצב לא נראה כה מסוכן כפי שהיה באמת. עוד טוענות הנתבעות, כי אפילו ניתן היה לצפות סכנה לאם, הרי האב הצהיר על אהבתו לפאני ונראה כמי שרוצה מאוד לתקן את הקשרים עימה ולכן לא היתה צפויה לפאני כל סכנה מהאב, כפי שהדברים נראו באותה עת. לפי הנטען, ההחלטה לפגוע גם בפאני גמלה בליבו של האב רק במהלך האירוע עצמו ולא קודם לכן.

במישור המשפטי חולקות הנתבעות על קיומה של חובה כלשהי על הנתבעות לפנות למשטרה או לנקוט אמצעי חירום אחרים בנסיבות שהיו בפניהן, במיוחד לאור העובדה, שהאם שהיתה אדם בוגר ואחראי, מעולם לא פנתה למשטרה והתלוננה על אלימות. לטענתן, הנתבעות 1-2 לא התרשלו ומילאו את תפקידן במיומנות ובסבירות, בלא שהיתה עליהן חובה ליזום הקדמת הדיון. הנתבעות 1-2 טוענות כי מינויין לצורך מתן תסקיר על פי הוראות חוק הסעד אינו יוצר כל חובת זהירות כלפי התובעות. לטענתן, יש להבחין בין חובותיו של פקיד סעד, הממונה לפי חוק הסעד, לבין חובותיו של עובד סוציאלי, המטפל במסוקר ובמשפחתו באופן קבוע. לפי טענה זו, פקיד סעד לסדרי דין משמש פקיד של בית המשפט ואין הוא יכול להתערב בסכסוך משפחתי.

לחילופין, טוענות הנתבעות להעדר קשר סיבתי בין ההתרשלות לבין הנזק, שכן היתה זו התנהגותו הבלתי צפויה של האב, אשר היתה הגורם העיקרי לתוצאות. עוד נטען כי אפילו היה בית המשפט מורה על הרחקתו של הבעל מן הבית, לא היה בכך כדי למנוע את הבעל מלממש את מזימתו. לחלופין, אם ימצאו אחראיות, טוענות הנתבעות לקיומו של אשם

תורם בשיעור גבוה, בכך שהמנוחה ופאני לא פנו למשטרה או לגורמים מוסמכים אחרים ולא דיווחו להם על הסכנה. כמו כן טוענות הנתבעות כנגד פירוט הנזקים המופיע בכתב התביעה.

6. פסק דין זה עניינו שאלת האחריות הנוזיקית בלבד.

--- סוף עמוד 5 ---

במהלך המשפט הסכימו ביניהן הנתבעות 3-4, כי אם יטיל בית המשפט אחריות לנזק על מי מהנתבעות, תוכרע חלוקת האחריות ביניהן, לרבות נשיאה באחריות למעשי הנתבעות 1-2 או למחדליהן, במסגרת הליך בוררות. הסכמה זו קיבלה תוקף של החלטה.

העובדות בפירוט

7. ראשיתם של ההליכים המשפטיים בין בני הזוג בתביעה שהגישה המנוחה לבית הדין הרבני בבאר שבע בשנת 1989. ביום 18.6.89 הוציא בית הדין הרבני, לבקשת המנוחה צו עיכוב יציאה מן הארץ כנגד הבעל "למען הבטחת זכויותיה ומזונותיה". כעבור חודשיים, בעקבות הסכמת בני הזוג על שלום בית, נסגר התיק בבית הדין הרבני.

בחודש אוקטובר 1990 חידשה המנוחה את תביעתה כנגד הבעל, הפעם בבית המשפט המחוזי בעיר. בתביעתה (תיק מ"א 588/90) תבעה המנוחה מזונות וכן ביקשה צו מניעה שיאסור על הבעל להיכנס לדירה המשותפת. הבקשה לצו מניעה התבססה על כך ש"הנתבע אינו מאפשר לתובעים מדור שקט ושלו ועל כן יש לאסור עליו כניסה לדירת המגורים". על פי הנטען באותו כתב תביעה, הבעל הישרה בבית אוירה מתוחה ולא דיבר עם אשתו ועם הבת אניטה, בין הצדדים פרצו מריבות לעיתים קרובות ו- "הנתבע אף הודיע לשכנים כי הסכסוך ייגמר באסון". בכתב התביעה למזונות הוזכר בפעם הראשונה האקדח, אשר מילא תפקיד טראגי כל כך כעבור שנה. בסעיף 12 לכתב התביעה נאמר כי בחודש ינואר '90 "הביא הנתבע הביתה אקדח ואיים על התובעת מס' 1 (היא המנוחה) - מ.ש.א.) והכריחה להסכים לתנאים שהכתיב לה". טענה זו הוכחה לחלוטין בכתב ההגנה שהגיש הבעל ונאמר בו: "אין כל שמץ של אמת בטענה זו של התובעת כאילו איים הנתבע על התובעת. טענתה זו של הנתבעת נועדה אך ורק לצרכי ביסוס בקשתה לאסור על

הנתבע להיכנס לדירת מגורי הצדדים". כמו כן הכחיש הבעל את שאר הטענות המוזכרות וטען כי המריבות בין בני הזוג אינן חורגות מהמקובל.

אלמנט נוסף בסכסוך היה חשדו של האב שאשתו מקיימת פרשת אהבים עם מנהל המוסד שבו עבדה ונסיונו להביא לפיטוריה. האב חשד שאשתו ביצעה הפלות מהריונות שהרתה לאחרים וכמו כן נהג להשאיר גזירי עיתון ובהם כתבות על סכסוכים בין בני זוג שהגיעו לכדי אלימות.

--- סוף עמוד 6 ---

8. ביום 11.11.90 ציווה בית המשפט מזונות זמניים וקבע את המשך הדיון ליום 31.1.91. בית המשפט הורה על הגשת תסקיר על מגורי בעלי הדין עד יום הדיון. במכתב ששלחה הנתבעת מס' 1 לבית המשפט ביום 1.1.91 דיווחה כי הצו האמור התקבל בלשכת הסעד רק ביום 20.12.90 ולפיכך ביקשה לדחות את הדיון בחודש ימים. ביום 10.1.91 קבע בית המשפט מועד חדש לדיון - 6.3.91. במהלך חודש פברואר הגיש בא כוח האב בקשה לדחייה נוספת של הדיון ובאת כח המנוחה הסכימה לבקשה זו. הדיון נדחה ונקבע ליום 25.4.91. ביום 16.4.91 נשלחה למחלקה לשירותי רווחה בעירייה תזכורת מטעם בית המשפט, באשר התסקיר המבוקש טרם הגיע.
9. ארבעה ימים לפני המועד החדש לדיון רצח הבעל את אשתו ופצע את פאני. עד יום הרצח, וממילא, לאחריו, לא הוגש התסקיר.
10. במהלך הכנת התסקיר, קיימה נורה שישה מפגשים עם בני המשפחה: המפגש הראשון והחמישי נערכו עם האם בלבד, במפגש השני נכחה גם פאני, המפגש השלישי נערך בנוכחות האב בלבד וברביעי השתתפו שני בני הזוג. המפגש השישי והאחרון נערך בביתם של בני המשפחה ימים ספורים לפני הרצח. במפגש הרביעי והחמישי נכחה הנתבעת מס' 2, סימה קליין. גיליון הטיפול שערכה נורה (נ/1) כלל, לדבריה, התרשמויות אישיות שלה משלושת המפגשים הראשונים, ורעיונות שכתבה לצורך הטיפול השוטף. פרטים רלוונטיים מצויים גם בפרוטוקול עדותה של נורה במשפט הפלילי שנערך כנגד האב בבית המשפט המחוזי בבאר שבע בת"פ 121/91 (ת/2).

מקריאת גיליון הרישום ופרוטוקול עדותה של נורה (ת/ 2) עולות העובדות הבאות:
 המנוחה דיווחה לנורה על הבעיות במשפחה ועל הנתק ביחסים בינה לבין בעלה ובין בעלה לבין בנותיו. בעיות אלה, בחלקן, היו בעיות משפחתיות האופייניות למשברים במשפחה.
 המנוחה דיווחה על כך שבני הזוג לא קיימו יחסי אישות משך שלוש שנים, האב ישן על הספה בסלון ובמשך תקופות ארוכות לא דיבר עם האם. הוא ניתק את הקשר עם הבת הבכורה, אניטה, שעזבה את הבית. הבת הצעירה, פאני, הפסיקה לדבר איתו, כיוון שלדבריה, חקר אותה בלי הרף אודות מעשי האם, שחשד שאינה נאמנה לו. בין בני הזוג היו גם מריבות על רקע כספי, בשל טענות האב על בזבזנות יתר וטענות המנוחה על כך שאינו משתתף בצרכי הבית. האם הצהירה על רצונה להתגרש.

--- סוף עמוד 7 ---

מאידך, בגיליון הטיפול מופיעות הערות נוספות אשר יש בהן, לכאורה, כדי להדליק אור אדום ולחייב התייחסות מיוחדת:

כך נכתב בעמ' 5 לגיליון הטיפול:

"לפני שנה הביא (האב) אקדח ורצה להשלים עם האישה. כיום לאישה אין רגשות כלפיו. היא לא יודעת מה קורה עם האקדח. לפני שלוש שנים הבעל ישן בסלון. לאחר שנה הוא בא עם אקדח ומבקש לקיים יחסים עם האישה."

בפגישה השנייה, שבה נכחה גם פאני, נוספו לגיליון הטיפול הדברים הבאים, חלקם ציטוט מפיה של פאני וחלקם הערות שהוסיפה נורה (עמ' 9 לגיליון הטיפול, השגיאות במקור - מ.ש.א.):

"פחדתי לצאת לבלות שלא יקרה שום דבר לאם, אחד הפעמים הוא הביא אקדח ומאז מאוד פוחדת (.). עם אקדח איים ואמר עם האקדח ביקש מהאם להשלים עימו, שתי האחיות מנעו מהאם להרים טלפון למשטרה. פעם אחרת האב חנק את האם ופאני פחדה. שאף פעם לא קרה דבר זה (.). פאני צעקה כדי שיבואו שכנים אבל השכנים לא הגיבו. שההורים רבים יש אלימות ביניהם. מאז המשפט הוא לא מכה את האם."

בהמשך אותו עמוד העירה נורה:

"לדעתי אין מקום אותה קורת גג וכל יום מסכן אותך. בשביל (זה) צריך לחשוב על חלוקת רכוש."

ובעמ' 11 היא מעירה:

"נושא של אקדח, מפחדת שלא יביא אותו עוד הפעם."

ביום 15.2.91 פגשה נורה באב. לפגישה זו קדם סירוב של האב לפגישה בהזדמנות קודמת. בפגישה זו פרט האב את תלונותיו כנגד האם ואת חשדותיו שאינה נאמנה לו. הוא התלונן על בעיות משמעת של פאני, שהיו דומות לבעיות שהיו לו עם אניטה. האב הכריז כי בגילו, 48, אינו מוכן להתגרש. לטענתו, מעולם לא היכה את אשתו, ולהיפך, היא הכתה אותו. האב הביע חששו שאם יתגרשו יאבד את פאני לעולם ומכאן למדה נורה על אהבתו לבתו.

בעדותה במשפט הפלילי חוזרת התמונה הקשה שעלתה מגיליון הטיפול. נורה העידה כי הציעה לאב לקיים מפגש עם בנותיו בלא נוכחות האם, לצורך הפשרת היחסים ביניהם. בביקור הבית שערכה אמר לה האב: "יתדווחי מה שאת רוצה, יהיה משפט גדול", ועזב את הבית. מעדותה עולה כי האב התייחס מספר פעמים בעבר ל"משפט גדול" שיתפרסם בעיתונים.

עוד נאמר בעדותה מיום 7.10.91 :

--- סוף עמוד 8 ---

".... (פאני) סיפרה לי שפחדה לצאת מן הבית. כי היא פוחדת שיקרה משהו לאימה. היה לי מידע שהיתה אלימות ביניהם. ששתיהן סיפרו, האם והבת. היא סיפרה לי שפעם האב ניסה לחנוק את האם והשכנים לא יצאו מהבית. היא סיפרה שבאירוע אחד האב הגיע עם אקדח וביקש להשלים עם האמא. לאחר האירוע הזה שאלנו את האשה מדוע לא פנתה למשטרה והיא טענה ששתי הבנות וגם היא לא רצו לערב את המשפחה בסכסוך. האשה ספרה שהבעל הגיע כולו רועד עם אקדח וכוון אותו וביקש להשלים איתה. הוא כיוון את האקדח לאישה.... בנוסף, אנו יודעים כי האישה פנתה בעבר לבית הדין הרבני בבקשה לגירושין. באותו דיון שהסתיים בשלום בית, האישה ספרה שהיא הסכימה לשלום בית מפחד. היא פחדה שבתוך השקית היה לבעל אקדח. אנו ניסינו לשכנע אותה לפנות למשטרה, אבל היא לא היתה מוכנה... ביום הביקור לא התרשמתי שהעניין נשכח ונרגע בין הצדדים. הצעתי לה טיפול בשיחות. הרגשתי שהמצב לא טוב בביקור האחרון שלי יומיים לפני המקרה. אם אני שומעת שיש אקדח אז יש סכנה. דיווחתי למדריכה שלי. לא הספקתי לדווח ביום שישי. דיווחתי לפני זה, כשנודע לי שהיה אקדח. ביום שישי הייתי בביקור בית וביום ראשון נודע לי על המקרה. אמרתי שאני הולכת לדווח שהמצב לא טוב. לא ראיתי ביום שישי שנשקפת סכנה מיידית, כי זה היה המצב כל הזמן..".

נורה וסימה העידו גם בפני, ובעדויותיהן ניכר מאמץ להמעיט בחומרת הסכנה שנשקפה לאם ולבתה מידי האב.

11. ממכלול הראיות ניתן לסכם את הנקודות הבאות :

המשפחה היתה נתונה במשבר מתמשך שהחל בסכסוך בין בני זוג ובהמשך גרר לתוכו גם את הבנות. האם ופאני התלוננו בפני נורה על פחדן מפני האב ותיארו באזניה את

התנהגותו האלימה ואת העובדה שאיים בעבר באקדחו על האם. האב רמז על העתיד להתרחש, אולם היו אלה רמיזות עמומות, שלא ניתן להסיק מהן בצורה חד משמעית שהיתה צפויה סכנה של ממש. נורה חשבה כי האב התכוון לכך שמשפט הגירושין יהיה סנסציוני ויתפרסם בעיתונות המקומית ולא שיערה כי האב התכוון למשפט הרצח.

נורה שיתפה בחששותיה את סימה, מדריכתה, אשר ידעה על סיפור האקדח. שתיהן התייחסו לתלונותיהן של האם ופאני בזהירות. מחד, המליצו לאם לעזוב את הבית ולפנות למקלט, או לפנות למשטרה, תוך שהן מתייחסות ברצינות לסיפור האקדח. מאידך, הנתבעות התייחסו לכך שתלונותיהן של האם ובתה לא גובו בהוכחות כלשהן, כמו הגשת תלונה במשטרה על אלימות או על איום בנשק. כידוע, בסכסוכים משפחתיים מסוג זה נפוצה תופעת הפרחת השמצות והכפשות בין בני הזוג מתוך ניסיון "לשפר עמדות" לקראת ההכרעה השיפוטית, כדוגמת ההכרעה שעתידה היתה להינתן בעניין הבקשה לצו מניעה כנגד הבעל. נורה העידה, כי מנסיונה ידוע לה שבהליכי גירושין ילדים נוטים לחזור על דברי בן הזוג שעימו הם מזדהים, ובאור זה התייחסה לדברי פאני. בשל העדר ההוכחות התכוונו

--- סוף עמוד 9 ---

נורה וסימה להגיש לבית המשפט סקירה עובדתית בלבד בלי להוסיף המלצה בעניין המגורים המשותפים.

כנגד טענות האם והבת עמדו העובדה שהנתבעות מעולם לא ראו את האם המנוחה כשהיא פגועה פיזית וכן התרשמותה של נורה כי הבעל הוא אדם שקט וכי האישה איננה חסרת ישע, אלא יודעת לעמוד על שלה. נורה התרשמה מכך ששני בני הזוג היו משכילים, שניהם מהנדסים. המנוחה סירבה להצעה לעזוב את הבית וסירוב זה נתפס אצל נורה כהוכחה לכך שלא פחדה מבעלה. לדבריה, הציעה לאם לעזוב את הדירה לא מפני שהיתה צפויה לסכנה גדולה, אלא מפני שרצתה להרגיע את המצב בין בני הזוג.

נקודה חשובה נוספת היא הצהרתן של האם ושל פאני כי מאז החלו ההליכים המשפטיים פסקה האלימות מצד הבעל.

יחסו של האב לפאני, לפחות כפי שהבינו הנתבעות 1-2, היה יחס של אהבה. מובן שבחכמה שלאחר מעשה הדברים נראים אחרת, אולם לפי הצהרותיו של האב באותו זמן, כמו גם לפי דבריה של פאני עצמה, נראה שהאב אכן דאג לה. בחומר הראיות לא הובאה כל ראיה לכך שהאב איים על פאני, ופאני עצמה אומרת כי פחדה מאיומי האב על האם ולא עליה.

מטרתן של נורה ושל סימה היתה הפשרת היחסים בין האב לבין בנותיו. מטרה זו, העולה בקנה אחד עם תפקידן כפקידות סעד לסדרי דין, חייבה טיפול עדין באב. נורה הסבירה כי סברה שהעלאת שאלה בדבר האקדח באזני האב תרגיז אותו ותיפגע בניסיונה לפשר. גם מכך ניתן להבין כי האקדח נתפס כסכנה מרוחקת וכי סברו כי האקדח אינו מצוי יותר ברשות האב. הנתבעות לא ניסו לברר דבר אצל הרשויות המוסמכות.

עובדה נוספת שיש לה משמעות היא הסכמתה של ב"כ האם לדחיית הדיון שהיה אמור כחודש וחצי לפני הרצח. לכאורה, נראה כי יש בהסכמה זו משום אינדיקציה לכך שאפילו האם עצמה לא היתה מודעת לחומרת הסכנה שנסקפה לה.

את ההערה שרשמה נורה בגיליון הטיפול "האב) כל יום מסכן אותך", הסבירה נורה בעדותה בכך שתמיד, כשיש צד אחד שרוצה להתגרש ובן זוג שני שאינו רוצה בכך, יש חשש להידרדרות לאלימות, גם אם לא נרשמה אלימות ממש.

--- סוף עמוד 10 ---

נהלי העבודה

12. בעדותן לפני הסבירו נורה וסימה את נוהלי העבודה שפעלו לפיהם:

צו, המגיע מבית המשפט, מועבר לטיפול אחד מפקידי הסעד הממונים ע"פ החוק לצורך קביעת טובת הקטין בקשר לתנאי המגורים. פקיד הסעד לעניין חוק זה הוא עובד סוציאלי, שעבר הכשרה מיוחדת לתפקיד. פקיד הסעד נפגש עם בני המשפחה ואוסף את

המידע הדרוש לצורך הכנת התסקיר. לאחר איסוף החומר הוא מדווח למדריך האחראי עליו. לפי נהלי לשכת הסעד בבאר שבע, כל תסקיר היה צריך לעבור את אישורה של סימה, המדריכה. המדריך יושב מדי שבוע עם כל פקיד הסעד ועובר איתו על כל צו, לאחר שנאסף לגביו המידע הדרוש. לפי עדותה, סימה בוחנת אם פקיד הסעד עשה עבודה מעמיקה והמציא את כל העובדות הדרושות. סימה קיימה שיחה עם נורה, לאחר שזו נפגשה כבר עם בני המשפחה ולאחר שנורה ניסתה לפשר. מאוחר יותר קיימה סימה שתי פגישות עם בני המשפחה.

על פי עדות סימה, בכל מקרה של טענות אלימות מצד בן זוג, גם כשפקיד הסעד חושד שהדברים אינם נכונים, הוא תמיד מציע לבן הזוג לנקוט אחת מהאופציות הבאות: תלונה במשטרה; מעבר למקלט; מעבר לגור אצל קרובים.

יש לציין כי על פי עדויותיהן של סימה ושל נורה, לא התקיים נוהל של רישום מסודר והרישום בגיליון הטיפול נעשה בצורת "קודים" של פקיד הסעד, זאת בשל עומס העבודה. המדריך אינו קורא את הרישומים שבתיק, אלא עובר, ביחד עם פקיד הסעד על הנתונים שבתיק על פי אותם "קודים".

לפי הנוהל שהיה קיים בעת האירוע, כשפקיד הסעד חושש לסיכון מיידי לחיי אישה, עליו להפנותה באופן מיידי לעובד סוציאלי, אשר ילווה אותה למשטרה. נוהל זה מבוצע כאשר פקיד הסעד רואה אישה מוכה או מפוחדת. כאמור, נורה העידה כי לא ראתה את האם חבולה.

הפרת חובה חקוקה

--- סוף עמוד 11 ---

13. כאמור, התובעות טוענות לאחריות הנתבעות בשתי עילות: הפרת חובה חקוקה ורשלנות.

תחילה אדון בעילת הפרת חובה חקוקה. כאמור לעיל, מציין ב"כ התובעות מספר חיקוקים, המצמיחים, לדידו, חובה על הנתבעות.

א. חובה לפי סעיף 368 לחוק העונשין תשל"ז - 1977

ההוראות הרלוונטיות לתביעה הן אלה:

"(ב) רופא, אחות, עובד חינוך, עובד סוציאלי, עובד שירותי רווחה, שוטר, פסיכולוג, קרימינולוג או עוסק במקצוע פרה-רפואי, וכן מנהל או איש צוות במעון או במוסד שבו נמצא קטין או חסר ישע - שעקב עיסוקם במקצועם או בתפקידם היה להם יסוד סביר לחשוב כי נעברה עבירה בקטין או חסר ישע בידי אחראי עליו - חובה עליהם לדווח על כך בהקדם

האפשרי לפקיד סעד או למשטרה; העובר על הוראה זו, דינו - מאסר ששה חדשים.

...
(ו) פקיד סעד שקיבל דיווח לפי סעיף זה יעבירו למשטרה בצירוף המלצתו לפעול או להימנע מלפעול בקשר לדיווח, אלא אם כן קיבל אישור שלא להעביר את הדיווח למשטרה מאת אחת הועדות שהקים שר המשפטים לעניין זה; חברי ועדה כאמור יהיו נציג פרקליט מחוז והוא יהיה היושב-ראש, קצין משטרה בדרגת רב פקד ומעלה ופקיד סעד מחוזי."

הוראת חוק העונשין מתייחסת לדיווח על עבירה שכבר נעברה בקטין. הגדרת "עבירה" בסעיף קטן (ח) כוללת גם עבירות של סיכון החיים והגוף, אולם אלה צריכות להתייחס לחייו ולגופו של הקטין, וכפי שהראו העובדות, האב לא איים על חי פאני עצמה ולא היכה אותה קודם לאירוע הרצחני, ובכל מקרה, לנתבעות לא היה "יסוד סביר" להניח שהאב איים על חי פאני או היכה אותה. לפיכך, יסודות עוולה זו אינם מתקיימים בענייננו.

ב. חובות על פי חוקי הרווחה

ב"כ התובעות מבקש לכלול בחובות החקוקות המוטלות על הנתבעות מכוח היותן פקידות סעד לפי חוק הסעד, גם חובות נוספות, על פי הוראות חוק שירותי הסעד תשי"ח - 1958, חוק הנוער (טיפול והשגחה) תשי"ד - 1960 (להלן - חוק הנוער) והתקנות שעל פיהם וכן הוראת סעיף 70 לחוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופוסות תשכ"ב - 1962. לטענתו, סמכויותיהן וחובותיהן של הנתבעות 1-2 אינן מוגבלות לגדרי חוק הסעד, ויש לבחון את פעולתן על רקע מכלול החובות המוטלות על פקידי סעד ועובדים סוציאליים בחקיקת הרווחה, כמו גם בחוקים אחרים.

--- סוף עמוד 12 ---

מן הראוי להבהיר תחילה את החובות המוטלות על פקידי הסעד המכנינים תסקיר להגשה לבית המשפט על פי חוק הסעד עצמו. הוראת סעיף 2 לחוק מאפשרת לבית המשפט לצוות על פקיד סעד לערוך תסקיר בכתב בעניינו של קטין. הוראת סעיף 3 מגדירה תחום פעולה רחב לפקיד במלאו את הוראת בית המשפט:

"נצטווה פקיד סעד כאמור בסעיף 2, רשאי הוא, לצורך הכנת תסקירו, להיכנס לכל מקום, בו נמצא או עלול להימצא הקטין או חולה הנפש ולחקור כל אדם שהוא סבור שיש לו ידיעות הנוגעות לקטין או לחולה הנפש, וחייב הנחקר לענות לפקיד הסעד תשובות כנות ומלאות, אך אין הוא חייב לעשות כן אם התשובה עלולה לגולל עליו אשמה פלילית".

סעיף 9 לחוק קובע:

"שר הסעד ימנה עובדים סוציאליים כפקידי סעד לצורך חוק זה וכן פקיד סעד ראשי; פקידי הסעד יפעלו לפי הנחיותיו של פקיד סעד ראשי, בדרך כלל או לעניין מסוים...."

הוראה דומה ניתן למצוא גם בחוק שירותי הסעד התשי"ח - 1958 (להלן - חוק שירותי

הסעד) המגדיר בסעיף 1 "פקיד סעד" כך:

"עובד סוציאלי ששר העבודה והרווחה מינהו פקיד סעד לעניין חוק זה."

חקיקת הרווחה מבחינה בין פקידי סעד המתמנים לפי החוקים השונים, איש איש

והחובות המוטלות עליו. כך, הגדרת "נזקק" בחוק הסעד כוללת:

"אדם הזקוק לסעד מחמת גילו, מצב בריאותו, ליקויו הגופני, או מסיבות אחרות, הכל לפי המבחנים שנקבעו בתקנות."

ובתקנות שירותי הסעד (טיפול בנזקקים) התשמ"ו - 1986 (להלן - תקנות הטיפול

בנזקקים), שהותקנו על פי אותו חוק, מוגדר "נזקק":

"כמשמעותו בתקנות שירותי הסעד (מבחני נזקקות) התש"ל - 1970, למעט תקנה 1...."

לפיכך, אדם שהוא "נזקק" על פי תקנה 1 לתקנות שירותי הסעד (מבחני נזקקות), איננו

יכול להיכנס להגדרת "נזקק" על פי חוק שירותי הסעד. תקנה 1(2) לאותן תקנות קובעת

כי "נזקק על פי גיל" הוא מי שנתקיים בו אחד מאלה:

"... (2) הוא קטין שלגביו נדרשה על ידי בית המשפט חקירה או הכנת תסקיר על ידי פקיד סעד לפי סעיף 3 לחוק הסעד (סדרי דין)... או קטין כמשמעותו בס' 2 לחוק הנוער (טיפול והשגחה) תש"ך - 1960, או קטין שלגביו החליט פקיד הסעד לערוך חקירה לפי ס' 70 לחוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות התשכ"ב - 1962).

עינינו הרואות כי המחוקק ביקש להפריד תחומים מסוימים מן הטיפול הרגיל של

רשויות הסעד על פי חוק שירותי הסעד ולייחד לו הסדר נפרד. כך, הקפיד המחוקק

להוציא קבוצות מסוימות של קטינים, כמפורט בתקנה הנ"ל מהגדרת מי שהוא "נזקק"

לפי אותו חוק,

--- סוף עמוד 13 ---

ולייחד להם פקידי סעד מיוחדים, על מנת לענות על הצרכים המיוחדים לאותה קבוצה.

פקידי סעד ממונים לצרכים ייחודיים נוספים: פקיד סעד הממונה לפי ס' 30 לחוק הנוער,

ותפקידו דאגה לקטינים "נזקקים" על פי ההגדרה המצויה בס' 2 לאותו חוק; פקיד סעד

הממונה על פי הוראת ס' 21ג) לחוק הסעד (טיפול במפגרים), תשכ"ט - 1969, המופקד

על השירותים הניתנים למפגרים; פקיד סעד ס' 15 לחוק ההגנה על חוסים התשכ"ו -

1966. חקיקת הרווחה עשירה ב"מסגרות עבודה" תחומיות כדוגמת אלה, שתכליתן הבטחת פעולה מקצועית של פקידי הסעד ופעולה תקינה ומלאה של כלל מערכת הרווחה. מהאמור לעיל עולה כי הטלת כל חובות העובדים הסוציאליים, הממלאים תפקידים נפרדים לפי כלל חוקי הרווחה, על כל אחד מהם, אינה עולה בקנה אחד עם מגמת חקיקת הרווחה. כידוע, פירוש הוראה חקוקה ייעשה על רקע החקיקה כולה (ר' ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש, פ"ד לז(1) 113, 140). גישתו של ב"כ התובעות פירושה עמעום מסגרות העבודה המקצועיות. לפי אותה גישה, פקיד סעד, הממונה מכוח חוק רווחה מסוים יהיה חייב לפעול גם בתחומיו של פקיד סעד הממונה לפי חוק רווחה אחר. אין לקבל גישה זו. ראייה לכך ניתן למצוא, למשל, בהוראת החוק למניעת אלימות במשפחה התשנ"א - 1991. אמנם חוק זה טרם נכנס לתוקפו בעת הרלוונטית, אולם ניתן להקיש ממנו על המדיניות הראויה. סעיף 3 לחוק מסמיך את בית המשפט לתת צו הגנה מפני אדם לבקשת "בן משפחה, היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, תובע משטרתי או פקיד סעד שהתמנה על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה)". עינינו הרואות, החוק מגביל את האפשרות לבקש צו הגנה לפקיד סעד שמונה על פי חוק הנוער בלבד ואינו מסתפק בכך שכל פקיד סעד או עובד סוציאלי בשירות הציבור יוכל לבקש צו כזה. ההנחה היא, כי נדרשת מומחיות במילוי תפקידיו של פקיד סעד לפי חוק הנוער על מנת לאפשר לו לבקש מבית המשפט צו הגנה.

כאמור, גישת ב"כ התובעות נוגדת את מגמת חקיקת הרווחה ואין לקבלה. כמובן, חובתו של פקיד הסעד על פי חוק אחד יכולה להיות חופפת, בצורה מלאה או חלקית, לחובתו של פקיד סעד הממונה מכוח חוק אחר, שכן חקיקת הרווחה על ענפיה השונים, אמורה לבטא מדיניות הרמונית, תפיסה אחידה של מדיניות רווחה. כמו כן, אין באמור לעיל משום קביעה כי על פקיד סעד לא חלות חובות כלליות, מחוץ לחובות האמורות בחוק שמכוחו הוא ממונה. ממילא, אין מניעה כי התנהגות שאינה נכנסת בגדר הפרת חובה חקוקה תיכנס בגדר התרשלות, שכן אין בהכרח זהות בין סטנדרד ההתנהגות הנדרש בחקיקה לבין זה

הנדרש בעוולת הרשלנות (ע"א 145/80 הנ"ל, בעמ' 139). פקיד סעד, כשהוא ממלא את החובות המוטלות עליו בחוק שמכוחו מונה, חייב למלא תפקיד זה בצורה אחראית וסבירה. לדוגמא, פקיד סעד כלשהו, אשר בבואו לבצע את תפקידו, יגלה כי קטין מצוי בסכנה מיידית לחייו, ולא יעשה דבר בעניין, לא ינהג כעובד סוציאלי סביר, ולא ימלא את תפקידו וחובתו בצורה אחראית, זאת אף אם איננו ממונה על טיפול בקטינים ואיננו מחויב לנהוג כך על פי הוראה חקוקה. להלן ארחיב בענין זה בדיון בשאלת חובת הזהירות המוטלת על פקיד סעד.

מכל מקום, הואיל ולדעתי הנתבעות לא יכלו לצפות את התנהגות האב על תוצאותיה המחרידות, הרי אפילו חלו על הנתבעות חובות מכוח החיקוקים שהזכיר ב"כ התובעות, הרי לא התמלא התנאי של הפרתן.

לפיכך, אני קובעת כי הנתבעות לא הפרו חובה חקוקה שהיתה מוטלת עליהן.

רשלנות

14. לצורך קביעת אחריות הנתבעות ברשלנות יש לבחון האם מוטלת על הנתבעות חובת זהירות, האם הפרו חובה זו, והאם התקיים קשר סיבתי בין ההפרה לבין נזקי התובעות. התובעות מונות בכתב התביעה מספר טענות של התרשלנות. מטענות אלה, רק טענת אי הדיווח על הסכנה שנשקפה מהאב, יש בה, לכאורה, כדי להקים עילה ברשלנות והיא מצדיקה התייחסות רחבה יותר.

אינני מקבלת את הטענה כי באי הכנת התסקיר בזמן היתה רשלנות. ראשית, לא הוכח כי הנתבעות לא היו עומדות בנדרש מהן, דהיינו בהגשת התסקיר לבית המשפט עד מועד הדיון, מספר ימים לאחר הרצח. הזמן שנותר עד מועד הדיון היה מספיק על מנת להכין את התסקיר, במיוחד לאחר שהתקיימו כבר פגישות עם בני המשפחה וסימה ונורה דנו ביניהן על המצב בבית. אין לראות התרשלנות בכך שלא הכינו את התסקיר למועד הדיון אשר כבר נדחה. יש להניח כי משנודע לנתבעות על הדחייה הנוספת במועד הדיון, התפנו להכין תסקיר בעניין אחר, שנקבע למועד קרוב יותר ובכך אין כל פגם.

מלבד זאת, לא נראה לי כי ניתן להראות קשר סיבתי של ממש בין איחור בהגשת התסקיר לבין הרצח או הפגיעה בפאני. ממילא, אם היו צופות סכנה מיידית לחיי המנוחה, הרי

הצעד

--- סוף עמוד 15 ---

הנכון לעשותו היה לדווח למשטרה או לגורם הרווחה המתאים ולאן דווקא לפנות בבקשה לבית המשפט להקדים את מועד הדיון, פעולה שאפילו ב"כ המנוחה לא סברה שיש לעשותה.

טענה נוספת שאינני מוצאת מקום להרחיב בה היא הטענה באשר לנוהלי רישום רשלניים של הנתבעות 1-2. אכן, עיון בגיליון הטיפול עצמו, כמו גם התייחסות להסברי הנתבעות 1-2 לגבי נוהלי הרישום, מעלה ספקות לגבי הקפדתן על נוהלי עבודה תקינים וראויים. על פניו, נוהל הרישום, או יותר נכון העדר רישום מסודר, אינו יכול להתקבל כנוהל ראוי. עבודתו של פקיד הסעד היא לעיתים קרובות עבודה הכרוכה בהצלת חיים ממש ויש בה כדי לסייע לאנשים הנתונים במצוקה קשה. הכוח הנתון בידי פקיד הסעד, לרבות כוחו להמליץ לבית המשפט כיצד לנהוג ובכך להשפיע על חיי אנשים, אינו מאפשר קבלת רישום מרושל כל כך. רישום שכזה מקשה מאוד על כל ביקורת ומקשה על פקיד סעד מחליף "להיכנס לעניינים", למשל כשפקיד הסעד שרשם את הגיליון חולה או בחופשה. ואולם על אף דברי בקורת אלה, לא ניתן למצוא קשר סיבתי כלשהו בין נוהלי הרישום הפגומים לבין הנזק וזה החשוב בענייננו.

נותרה טענה אחת שיש מקום לדון ולהרחיב בה והיא העובדה שהנתבעות 1-2 לא דיווחו למשטרה על הסכנה הטמונה במצב בבית משפחת דויד, למרות שהמנוחה ופאני סיפרו להם על כך שהאב איים על האם בנשק בעבר. בעניין זה אקדים ואומר כי מבחינת העובדות בתיק זה אין זה משנה אם האקדח היה ברשותו של האב בדרך קבע או שהיה ברשות מעבידו של האב, אשר לפי אחת הגרסאות נתן לו אותו בעבר. הדעת נותנת שאם המעביד השאיל לאב אקדח פעם אחת, הוא יוכל לשוב ולהשאילו פעם נוספת. השאלה המהותית היא נגישותו של האב לאקדח ולא הבעלות עליו. לפיכך, אפילו הייתי מקבלת את סיפור קבלת האקדח מן המעביד, לא היה בכך כדי להפחית מאחריות הנתבעות, אם הייתי מוצאת שהתקיימה.

16. כדי לקבוע את אחריות הנתבעות עלי להכריע אם חלות עליהן הן חובת זהירות מושגית והן חובת זהירות קונקרטיית והאם הפרו את חובתן זו, הפרה אשר גרמה לתוצאה הקשה.

--- סוף עמוד 16 ---

אדון תחילה בשאלת קיומה של חובת זהירות מושגית. אציין כבר כעת שבסופו של דבר הגעתי למסקנה שלא הופרה חובת הזהירות הקונקרטיית. מטעם זה הכרעה פסקנית בשאלת חובת הזהירות המושגית אינה הכרחית. עם זאת, יצאתי מהנחה שחלה במקרה דנן חובת זהירות מושגית ולהלן אפרט את השיקולים והנימוקים שהביאוני לכך.

חובת זהירות מושגית

17. האם פקיד סעד לסדרי דין, הממונה מטעם בית המשפט על הכנת תסקיר בעניין השפעת מגורי בני זוג על קטין חב חובת זהירות כלפי אדם העלול להיפגע מהאופן בו הוא ממלא את תפקידו. בהעדר שיקולי מדיניות משפטית השוללים את חובת הזהירות המושגית או מצמצמים אותה, הרי כאשר ניתן לצפות התרחשות נזק באופן "טכני", מתקיימת חובת זהירות מושגית (ע"א 243/83 גורדון נ' עיריית ירושלים פ"ד ל"ט(1), 113, 129). ניתן לומר כי לפקיד הסעד הממונה לצורך עריכת תסקיר יש הכלים המתאימים לאבחן את המצב במשפחה ולצפות אלימות ופגיעה במי מבני המשפחה, הן מבחינת הכשרתו הכללית כעובד סוציאלי, המקנה לו כלים בסיסיים לאתר פוטנציאל אלימות שיביא לפגיעה בבן המשפחה, והן בשל הסמכות הרחבה המוקנית לו על פי חוק הסעד במילוי תפקידו. יסוד הצפיות ה"טכנית" מתקיים אפוא.

יסוד ה"שכנות"

18. בע"א 915/91 מדינת ישראל נ' לוי (פ"ד מח(3) 45) (להלן פס"ד לוי) מפרט כבי הנשיא

שמגר שיקולים שיש להביאם בחשבון בקביעת קיומם של יחסי שכנות:

"בנסיבות שבהן הפעולה או האינטרס שבגינם מטילים חובת זהירות על הנתבע 'רחוקים' יותר (עניינית ולא משפטית); כאשר מדובר באחריות בגין מחדל להבדיל ממעשה; כאשר הנזק לא נגרם ישירות על ידי הנתבע אלא על ידי צד ג'; כאשר מדובר בנזק כלכלי - בכל הנסיבות הללו, כל אחת בנפרד ובמיוחד אם הן מופיעות באופן מצטבר - אין לגזור קיומה של שכנות מקיומה של צפיות. אין פירושו של דבר, שאם מתקיימים תנאים אלה, ואפילו כולם ביחד, לא תיקבע לעולם חובת זהירות. אך במקרה כזה יהיה צורך בעיון מדוקדק יותר בקיומה של שכנות בין הצדדים." (עמ' 67).

כמו כן, יש חשיבות לקיומה של סמכות על פי דין, שמכוחה פועל בעל הדין, כאמור בע"א

862/80 עיריית חדרה נ' זוהר (פ"ד לז(3), 757):

--- סוף עמוד 17 ---

"אכן, הסמכות הסטטוטורית והכח הסטטוטורי מהווים נתונים עובדתיים בעלי חשיבות רבה בגיבושה של חובת הזהירות. הם משפיעים, בצד שיקולים נוספים, על השאלה אם בעל הסמכות צריך היה לצפות, כי התרשלות מצדו תגרום נזק. הם משפיעים על ציפיותיהם של הניזוק ושאר בני הציבור. מערך הסמכויות הסטטוטוריות יוצר מציאות עובדתית של תפקוד, הסתמכות וציפיות, אשר משפיעה על הכרעה בשאלה המשפטית, אם מוטלת חובת זהירות אם לאו." (עמ' 763).

האחריות המיוחסת במקרה שלפנינו לפקידות הסעד היא בשל מחדל ולא בשל מעשה, והנזק נגרם ע"י צד ג' ולא ישירות על ידיהן. יחד עם זאת, יש לתת משקל מיוחד לנזק שנגרם בפועל ושעלול להיגרם במקרים דומים נוספים. אמנם, תפקידו של פקיד סעד לסדרי דין הוא תפקיד ספציפי, המצריך הכשרה מיוחדת, ואין לטשטש את התחומים בינו ובין תפקידים מיוחדים אחרים של עובדי שירותי הרווחה. ובכל זאת, בהתחשב בעובדה המצערת שאלימות במשפחה אינה תופעה שולית ובהתייחס לממדים המחרידים של מקרי רצח או ניסיונות רצח בתוך המשפחה, הרי לא ניתן לומר כי עובד שירותי הרווחה משוחרר מכל חובה שהיא, בעת שהוא נתקל במצב משפחתי מסוכן, העלול להגיע לכדי אלימות קשה. גם אם אין זו חובה חקוקה, הרי הדעת אינה נותנת שפקיד סעד לעניין קטין, למשל, יתעלם לחלוטין מסכנת נפשות שבה מצוי אחד מבני הזוג הבגירים. החובה המוטלת עליו אינה זהה בהיקפה לחובה המוטלת מכוח הדין על פקיד הסעד "הנכון". חובתו מצומצמת יותר, לפחות לדווח על המצב המסוכן לפקיד הסעד המתאים או למשטרה, כך שרשויות אלה יוכלו לבצע את תפקידן. חובה זו נובעת הן מהכשרתו ותפקידו הציבורי והן מהמצג שנוצר בקרב הסובבים את האדם הנתון בסכנה. מעורבותו של פקיד סעד הממונה להבטחת שלום קטין יכולה ליצור רושם אצל שכנים, מכרים או קרובי משפחה, החוששים מהמצב במשפחה, ולא כל שכן בני המשפחה עצמם, שיש מי שמטפל במצב או לפחות מפקח שלא תהיה החמרה בו. מובן שפקיד הסעד אינו נדרש ואף אינו יכול להחליף את המשטרה. יחד עם זאת, ההסתמכות על כך שפקיד הסעד מודע למצב המשפחתי הקשה, יכולה להביא לכך שאותם קרובים יימנעו מלנקוט צעדים שהיו נוקטים לולא היה פקיד סעד מעורב בעניין.

הנזק נגרם אמנם ע"י צד שלישי, הוא האב, אולם אין בכך כדי לפגוע בקיומם של יחסי שכנות, שכן תפקיד פקיד סעד, במובנו הכללי ביותר, הוא התערבות ביחסים בין צדדים שאינו קשור אליהם לצורך הגנה על אינטרס מסוים, למשל, הגנה על טובתו של קטין מפני

אלימות הוריו. חקיקת הרווחה, במיוחד ככל שהיא נוגעת לקטינים, נועדה לפרוש רשת הגנה

--- סוף עמוד 18 ---

על מי שהיא באה לפעול לטובתו. חוקי הרווחה מקנים לקטין זכות לקבל את הגנת המדינה באמצעות איש רשויות הרווחה, המופקד על כך.

בפסק דין לוי הנ"ל התייחס הנשיא שמגר ליחסי השכנות במקרה בו מדובר ביחסים בין האזרח לבין השלטון. אין מחלוקת כי בענייננו מדובר בחובת זהירות שאותה חייב השלטון כמבצע פעולות שלטוניות. במקרה כזה, יש להבחין בין פעולות המתבטאות בפיקוח בלבד לבין פעולות שיש בהן שליטה על מהלך העניינים ועל נקיטת האמצעים הדרושים. על כך נאמר:

"בעוד שבסיטואציות שבהן קיימת שליטה בהליך קל יותר להכיר ב'קירבה' בין הצדדים, הרי בסיטואציות שבהן הקשר בין השלטון לאזרח מתמצה בפיקוח בלבד קשה יותר, אם כי אין זה בלתי אפשרי, למצוא את השלטון נושא בחובת זהירות."

(ע"א 915/91 לוי הנ"ל, בעמ' 69).

בפס"ד לוי נדונה חובתו של המפקח על הביטוח ביחס ליישום סמכותו לפקח על יציבותן הפיננסית של חברות ביטוח. בניגוד לעובדות פס"ד לוי הנ"ל, לא ניתן להגדיר את סמכותו של פקיד הסעד כסמכות פיקוח על יחסי בני הזוג או על המתרחש במשפחה. תפקידו של פקיד הסעד הוא אקטיבי יותר, כמפורט לעיל.

האיזון בין השיקולים השונים ייקבע בהתאם למידת העניין של החברה לעודד הסתמכות, היקף הנזקים שבגינם יש לפצות, היקף הניזוקים שיש להביא בחשבון וכיוצא באלה שיקולים. על סמך אלה תיקבע ההכרעה הסופית:

"נדרשת הכרעה מתי סיכון מסוים הוא סיכון שבגינו זכאי אדם לפיצוי ומתי זהו סיכון שעליו לשאת בו בעצמו, כחלק מהווית חייו במקום מסוים, היותו חבר בחברה מסוימת ועוסק בפעילויות מסוימות. איזון זה חל הן ביחסים שבין הפרטים לבין עצמם והן ביחסים שבין הפרט לבין המדינה."

(ע"א 915/91 הנ"ל, שם).

באותו פסק דין קובע הנשיא שמגר כי דינן של החלטות שבשיקול דעת שונה מזה של החלטות או מעשים מסוג אחר וכי בהתקיים תנאים מסוימים יחול היוצא מן הכלל, אשר

יפטור את המדינה מאחריות. מעשים או החלטות אשר יש בהם אלמנט דומיננטי של שיקול דעת, שפירושו בחירה בין מספר דרכי פעולה או החלטות אלטרנטיביות או כשהמדובר בשיקול דעת "חזק", אשר אין בצידו קריטריונים ספציפיים המורים למחליט כיצד עליו

--- סוף עמוד 19 ---

להחליט או כששיקול הדעת, כפי שנקבע בחיקוק המעניק אותו, מחייב הכרעה בין שיקולים חברתיים, פוליטיים וכלכליים מתחרים (שם, בעמ' 82).

המקרה שלפני אינו נופל לאף אחת מהקטיגוריות הללו. במצב של סכנת נפשות למי מבני המשפחה אין להסכים לכך כי בידי פקיד הסעד סמכות לשקול דרכי פעולה שיתבטאו באי דיווח על קיומה של סכנת חיים מוחשית למי מבני המשפחה. ממילא, אין זה "שיקול דעת במובנו החזק", שכן פקיד הסעד אינו עובד בחלל הריק והוא כפוף לקריטריונים ולהנחיות.

19. הנתבעות טוענות כי פעולת פקיד סעד לסדרי דין היא במהותה פעולה ניטרלית ורחוקה, במובן שפקיד הסעד מגיע לבית המשפחה על מנת לברר את המצב הקיים ולדווח עליו לבית המשפט. לטענתן, על פי ההנחיות והנהלים המסדירים את פעולת פקידי הסעד לסדרי דין, אל לו לנקוט פעולה אופרטיבית כלשהי, כגון דיווח למשטרה או לגורם חיצוני אחר, שכן תפקידו הוא לנסות ולפשר בין בני הזוג, לטובת הקטין, ולפעול למען שמירת הקשר בין הקטין להוריו. לפי הטענה, על פקיד הסעד להציג בפני בעלי הדין את האלטרנטיבות הפתוחות בפניהם, אך לא לנקוט בהן עבורם. לטענת הנתבעות עצמן, בזמן האירוע היתה קיימת הנחיה בעל פה, שתוכנה ורוחה דומים להנחיה 5 ל"הנחיות לפקידי הסעד בדבר הפעלת החוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א - 1991" (נ/ 4). וזו לשון הנחיה 5:

"פקידי הסעד לא יסייעו במישרין למילוי טפסים להפעלת החוק. הטפסים יימצאו במזכירות המחלקות ובמזכירות בתי המשפט ותחנות שי"ל, ופקיד הסעד רק יביא לידיעת הנפגעים את האלטרנטיבות הקיימות לפעולה, זאת על מנת למנוע מה שיתפרש כהזדהות פקיד הסעד עם אחד מבני המשפחה ובכך עלולה להיפגע יכולתו של פקיד הסעד לפעול כגורם אובייקטיבי עם היבט מערכתי משפחתי."

כאמור, חוק זה נכנס לתוקפו שבועות ספורים לפני הרצח והתסקיר לא הוכן על פיו, אולם יש בו, אליבא דמשיבות, כדי להוכיח את טענתן כי פעלו בהתאם לנוהל דומה, בלתי כתוב, בעת שהכינו את התסקיר.

בעדותה, הסבירה סימה קליין את גישת שירותי הרווחה, לפיה:
"... כפקידת סעד אסור לי להגיש תלונה על אחד מבני הזוג שנכנסים לטיפול, כי המטרה שלנו היא הקטינים. ואם אנחנו נגיש נגד צד אחד אז אנחנו הרסנו את האפשרויות לעזור לקטינים בנושא ביקורים, המשך קשר וכן הלאה. אנחנו ממליצים לפנות למשטרה.... זה לא כתוב. יש לנו נוהל, בקורס לפקידי סעד נאמר במפורש, אין חובת דיווח ואין ליווי."
 (הדגשה שלי - מ.ש.א.).

--- סוף עמוד 20 ---

תפיסה כזו, לפיה פקיד הסעד אינו אלא גורם חיצוני, שאין לו נגיעה לעניין, אלא הוא מדווה אובייקטיבי ונייטרלי לבית המשפט, אכן יכולה להביא למסקנה כי לא מתקיימים יחסי שכנות בין פקיד הסעד לסדרי דין לבין מי שעלול להיפגע מהתרשלותו, אולם, אינני סבורה כי זו התפיסה הראויה.

ראשית, לא הובאו בפני ראיות שנוהל כזה אכן התקיים עוד בטרם באו לעולם ההנחיות הנ"ל. מהוראת הנחיות משרד העבודה והרווחה, שהיו בתוקף גם בזמן הרלוונטי לתביעה זו, ניתן ללמוד את ההיפך. המדובר בחוזר מטעם מנכ"ל משרד העבודה והרווחה מיום 6.9.88 (נ/3). בחוזר זה מצויות הוראות, אשר נועדו, בין היתר, להסדיר את דרכי פעולתם של פקידי הסעד בנוגע לשמירת ענייניהם של קטינים.

סעיף 2.5 לחוזר המנכ"ל מגדיר את תפקיד פקיד הסעד:

"הבטחת שירותי טיפול לזוג/למשפחה בכל מקרה בו, על סמך אבחון, נמצא סיכוי לקיים את שלמות המשפחה ו/או קיים צורך בהתערבות למניעת קונפליקטים עתידיים בין בני הזוג ולהבטחת דאגה ויחסים תקינים בין ההורים לילדיהם."

הוראת ס' 5.25 קובעת:

"הגיע לידיעתו של פקיד הסעד, שמתנהל דיון בערכאה משפטית בנושאים הנוגעים למשמרת ילדים, הסדרי ראייה או נישואי קטינה, ולא נתבקש להגיש תסקיר וראה צורך להתערב, יפנה ליועץ המשפטי כדי שיפעל בעניין."

ובסעיף 5.26 לחוזר נאמר:

"במקרה ולא נתבקש תסקיר ע"י ערכאה משפטית, ונערך הסכם גירושין בין בני זוג, ומצא פקיד הסעד המקומי שההסכם פוגע בטובתם של הקטינים, יפנה ליועץ המשפטי כדי שיפעל בעניין."

פקיד הסעד יכול גם לפעול לפתיחת התיק, אם מצא שינוי בנסיבות (הוראה 5.28) וכן בסמכותו להעביר את הטיפול בעניינו של קטין שנראה שהוא קטין נזקק לפקיד סעד לפי חוק הנוער (הוראה 5.29 א') ועוד.

נורה עצמה העידה כי במקרים שבהם האישה חסרת ישע או חולת נפש או מפגרת, פקיד הסעד ידווח למשטרה על אלימות במשפחה. כמו כן, כאשר יש סיכון ממשי ומיידי לחיי

האישה, העידה נורה כי הנוהל הוא להעביר אותה מיד לעובדת סוציאלית אשר תלווה אותה למשטרה (עמ' 19 לפרוטוקול).

--- סוף עמוד 21 ---

ממילא, אין להקיש מהנחיה 5 להנחיות בדבר הפעלת החוק למניעת אלימות במשפחה, לקיומה של הנחיה דומה (בעל פה) לפקיד סעד המכין תסקיר לפי חוק הסעד, שכן לפי ס' 6 לחוק למניעת אלימות במשפחה, רשאי בית המשפט לצוות על פקיד סעד להכין תסקיר לצורך החלטתו להאריך, לבטל או לשנות צו הגנה שכבר ניתן במעמד צד אחד. כלומר, כאשר בית המשפט מורה לפקיד הסעד להכין תסקיר, כבר קיים צו הגנה ופקיד הסעד אינו צריך לנקוט פעולה אופרטיבית להבטחת שלום בן המשפחה. לעומת זאת, כאשר ניתן צו להכנת תסקיר לפי חוק הסעד, הדבר נעשה באין צו הגנה, וההבדל בין שני המצבים ברור.

שנית, אפילו התקיים נוהל, לפיו פקיד הסעד אינו יכול לעשות דבר מלבד להעביר דיווח לבית המשפט, הרי המדובר בנוהל הנראה בלתי סביר ונוגד את מטרת החוק, כמו גם את תקנת הציבור ואת ערך היסוד של קדושת החיים. לשון החוק, כמו גם דברי ההסבר שליוו את הצעת החוק (ה"ח 222, תשט"ו עמ' 44-45), מטילים על פקיד הסעד לסדרי דין להיות נציגו של הקטין בבית המשפט, במצב שבו הקטין נתון במצוקה עקב הסכסוך בין הוריו. אין חולק כי קיימת קרבה עניינית בין פקיד הסעד לסדרי דין ובין הקטין שבעניינו הוא מטפל. נראה לי, כי קרבה זו גוררת בעקבותיה גם קרבה עניינית בין פקיד הסעד לשאר בני המשפחה. ראשית, לא ניתן לנתק את טובת הקטין ושלומו מהמצב הכללי במשפחה, במיוחד במצבי אלימות במשפחה, המעלה חשש שהקטין ייחשף אליה ויסבול ממנה. שנית, במציאות שלפני החוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א - 1991, הדרך היחידה שהיתה בידי אישה שסבלה אלימות מצד בעלה להרחיקו מן הבית היתה הגשת תביעה למדור שלו לה ולילדיה. במסגרת זו נהג בית המשפט להשתמש בשירותיו של פקיד הסעד לסדרי דין על מנת לעמוד על המצב הקיים בבית, ונוכחותו של קטין היתה פעמים רבות אך אמתלה לעירובו של פקיד סעד במצב שבו היה חשש בעיקר לשלום האישה. ביטוי לכך ניתן למצוא בהוראה 2.5 הנ"ל, לפיה תפקידו של פקיד סעד הוא, בין השאר, להבטיח טיפול לזוג או למשפחה גם במקרים בהם קיים צורך בהתערבות על מנת למנוע סכסוכים עתידיים בין בני הזוג.

ממילא, אין סתירה בין היותו של פקיד סעד אובייקטיבי ונייטרלי ובין דיווח על סכנת חיים ממשית שבה מצוי אדם, שכן ברגע שבו אחד מבני הזוג מהווה סכנה ממשית לחיי בן הזוג השני, מה טעם יש בשמירה על "נייטרליות". כפי שהעידה נורה, מטרת הניטרליות היא

--- סוף עמוד 22 ---

רכישת אמון שני הצדדים וניטרול האיבה ההדדית ביניהם, לפחות ככל שהדבר נוגע לשמירה על אינטרס הקטין. ברגע שבו מתהווה סכנה של ממש לחיי בן הזוג או כל בן משפחה אחר, הטעם לקיומה של אותה נייטרליות חדל להתקיים ופקיד הסעד אינו יכול להימנע מפעולה כלשהי.

לפיכך, נראה לי כי מאזן השיקולים נוטה לכיוון הכרה ביחסי שכנות בין פקיד הסעד לסדרי דין לבין מי שעלול להיפגע בשל התרשלותו.

שיקולי מדיניות ציבורית

20. משבאתי למסקנה דלעיל, יש לבדוק האמנם קיימים שיקולי מדיניות משפטית המחייבים שלילת חובת הזהירות של פקיד סעד לסדרי דין. בע"א 593/81 מפעלי רכב אשדוד בע"מ נאח' נ' ציזיק ז"ל ואח' (פ"ד מא(3) 169) סקר כבי' השופט שי' לוי (כתוארו אז) כמה מהשיקולים שעל בית המשפט להביא בחשבון בבואו להכריע בעניין קיומה של חובת זהירות:

"בבוא בית המשפט לקבוע מסמרות לעניין קביעת קיומה של חבות בעולת הרשלנות, אין הוא פועל בדרך שרירותית אלא מאזן בין אינטרסים שונים. אין להתעלם מכך שאי הטלת חבות על נתבע מהווה קביעה של נורמה משפטית לא פחות מהטלת חבות עליו.. השיקולים שעל בית המשפט להביא בחשבון בסוגיה זו הם רבים ומגוונים.... (א) מה היתה ההסתברות שהנזק יארע? (ב) מה היו עשויות להיות ההוצאות הכרוכות במניעת הסיכון? (ג) מה מידת רצינותם של הנזק או הפגיעה שהיו צפויים? (ד) מהו הערך החברתי של ההתנהגות שגרמה לסיכון? (ה) מי היה בעמדה הטובה ביותר כדי למנוע את הסיכון? (ו) מי מפיק את התועלת הרבה ביותר מהפעילות שגרמה לסיכון? (ז) מהי רמת הזהירות שאנשים אחרים היו נוקטים בדרך כלל לגבי סיכונים דומים? (ח) האם דרושה, בנסיבות אלה, על פי חוק חרות רמת זהירות פרטיקולרית? מובן שאין זו רשימה סגורה של שיקולים, וניתן להוסיף או לגרוע מהם לפי נסיבות העניין. יש לציין, כי השיקולים האמורים, ודומים להם, כוחם יפה הן בשלב התיאורטי-מושגי והן בשלב הקונקרטי-מעשי של קביעת החובה." (בעמ' 184).

מרבית השיקולים האמורים לעיל מביאים למסקנה כי אין לשלול קיומה של חובת זהירות במקרה דנן. אין ספק כי היחס בין הנזק העלול להתרחש לבין מידת העלות או הטרחה במאמץ למניעתו (כלומר בדיווח למשטרה) נוטה לאין שיעור לטובת חיוב בדיווח, כל זאת, כמובן, בהתאם למידת ההסתברות שהסכנה אכן תתממש. הנזק הצפוי אינו רק נזקו של בן הזוג שנפגע מאלימות בן הזוג האחר. הנזק הוא גם נזקם של בני המשפחה האחרים, במיוחד הקטינים, הנחשפים לאלימות ובמקרה הרע ביותר מאבדים את אחד מהוריהם, ועימו מאבדים הם את אהבתו, הדרכתו ואת שמחת החיים. הנזק הוא נזקה של החברה כולה,

--- סוף עמוד 23 ---

המזדעזעת שוב ושוב ממקרי רצח בתוך המשפחה. מניעת הסיכון, או לפחות צמצומו ע"י דיווח למשטרה או לאדם המוסמך לטפל בבעיות מסוג זה אינם כרוכים במאמץ או בעלות של ממש.

21. הנתבעות טוענות כי הפעלת שיקול דעת ע"י פקיד סעד אינה יכולה להחליף את חופש הבחירה והפעולה של אדם בגיר ועצמאי שאינו חולה נפש או מפגר. לטענתן, התערבות רשויות הרווחה תהווה פגיעה בזכות הפרטיות ובאוטונומית הרצון שלו.

אכן, שיטת המשפט הישראלית מקנה משקל רב לזכות הפרטיות ולחירותו של אדם להיות אדון לעצמו. אין ספק כי בעת איזון האינטרסים השונים, יש לתת את הדעת גם לשיקולים אלה. יחד עם זאת, זכותו של אדם לפרטיות ואוטונומית הרצון שלו אינם בהכרח נפגעים כתוצאה מ"התערבות" פקיד הסעד ודיווח לגורם המוסמך. אין זהות בין חובת פקיד הסעד במקרה שבו בן המשפחה המצוי בסכנה, מתנגד באופן אמיתי להתערבותו ולדיווח למשטרה, לבין מקרה שבו בן הזוג איננו מתנגד לפעולה של פקיד הסעד, ולהיפך, הוא מעוניין בה, אלא שהוא פסיבי מדי בשביל לעשותה בעצמו.

סיכומו של דבר, דיווח של פקיד סעד על חשש לחיי בן משפחה בשל אלימות או איומים על חייו מצד בן משפחה אחר, אינם בהכרח פגיעה בפרטיותו או בחופש הפעולה שלו. לעיתים, דווקא אי נקיטת כל פעולה מצד בן משפחה הנתון במצוקה מעידה על מידת חולשתו והיזקקותו לעזרה. במקרים שבהם אין חשש לשלום בן משפחה אין מקום,

כמובן, להתערבות שכזו ביחסים בתוך המשפחה. אולם במקרה של חשש ממשי לשלום אחד מבני המשפחה, האיזון הראוי בין האינטרסים השונים מחייב שקילת התערבות חיצונית. על מנת ששיקול הדעת ייעשה על ידי הגורם המוסמך והאחראי לצורך זה, על פקיד הסעד לסדרי דין לדווח לו על כך בזריזות הראויה בהתחשב בחומרת הסיכון.

הכשרתו הכללית של פקיד הסעד כעובד סוציאלי וניסיונו המקצועי יכולים לסייע לו להבחין בין פסיביות של בן משפחה מאוים, הנובעת ממצוקתו, לבין עמדה החלטית של בן משפחה מאוים הסבור שאין צורך, והוא אף אינו רוצה, בהתערבות שלטונית הרווחה או המשטרה. אי פעולה מצד בן הזוג המאוים, יכולה, בנסיבות המתאימות, להוות אינדיקציה לכך שהסיכון שבו נמצא בן הזוג אינה ממשית.

--- סוף עמוד 24 ---

איני מתעלמת מחובות הסודיות החלות על פקידי הסעד. אך נראה שהפגיעה בפרטיותו וסודותיו של המאוים, אם אמנם תתקיים, תהיה פגיעה מוגבלת בלבד לעומת האינטרס שהדיווח למשטרה בא להגן עליו. בנוסף, כשמדובר בסכנה של ממש לחיי אדם, הרי בנוסף לאדם הנתון בסכנה, מאיים בן המשפחה האלים גם על האינטרס החברתי של שלום הציבור, וגם אינטרס זה ראוי להתייחסות בעת איזון האינטרסים.

22. לא מיותר להביא את הוראות ה**חוק למניעת אלימות במשפחה התשנ"א - 1991**, אשר יש בו כדי להדריך את בית המשפט בבואו לקבוע האם מוטלת אחריות על הנתבעות. חוק זה הסמיך את בית המשפט להוציא צו הגנה, האוסר על אדם להיכנס לדירה שבה מתגורר מי מבני משפחתו וכן לשאת או להחזיק נשק שניתן לו ברשיון. צו ההגנה יינתן על פי העילות המנויות בסעיף 3, וזו לשונו:

"לבקשת בן משפחה, היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, תובע משטרתי או פקיד סעד שמונה על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה) התש"ך - 1960, רשאי בית המשפט לתת צו הגנה מפני אדם אם ראה כי נתקיים אחד מאלה:

(1) בסמוך לפני הגשת הבקשה נהג באלימות בבן משפחתו או ביצע בו עבירת מין;

(2) התנהגותו נותנת בסיס סביר להניח כי הוא מהווה גופנית ממשית לבן משפחתו או שהוא עלול לבצע בו עבירת מין;

"...

עינינו הרואות, כי המחוקק, בקובעו את רשימת האנשים המורשים לבקש מבית המשפט צו הגנה, העדיף אינטרסים אחרים על פני הפרטיות בני המשפחה וה"רצון העצמי" של

הקורבן, ככל שהמדובר במצב שבו התנהגותו של אדם נותנת בסיס סביר להניח כי הוא מהווה סכנה גופנית ממשית. משמתקיים בסיס להנחת סכנה גופנית ממשית, הרי לא רק בן משפחה יכול לבקש צו הגנה, כי אם גם בעלי תפקידים אחרים, כמפורט ברישא הסעיף.

23. על יסוד האמור לעיל הגעתי למסקנה כי ניתן לצאת מהנחה שקיימת חובת זהירות מושגית במקרה דנן.

חובת זהירות קונקרטי

24. כמו חובת הזהירות המושגית, גם חובת הזהירות הקונקרטית נקבעת לפי מבחן הצפיות (ע"א 145/80 הנ"ל בעמ' 125). בשלב זה יש לבחון האם אדם סביר, בנסיבותיו המיוחדות של המקרה, היה יכול לצפות את התרחשות הנזק, ואם התשובה על כך היא חיובית, הרי יש לבחון האם היה עליו, כעניין שבמדיניות לצפות התרחשות אותו נזק.

--- סוף עמוד 25 ---

לטענת ב"כ התובעות, ניתן היה לצפות את האסון שהתרחש על סמך הנתונים, אשר היו בידי הנתבעות: דיווחי האם ופאני על קיומו של האקדח, אשר באמצעותו איים האב על האם כשנה לפני הרצח ועל אלימות פיזית של האב כלפי האם, גם זאת בתקופה שקדמה לרצח; דיווחיהן על גזירי עיתון שהאב היה נוהג להשאיר ובהם כתבות על גירושין שהסתיימו באלימות; הצהרות האב בדבר "משפט גדול" שיתנהל בעתיד.

אכן, בחכמה שלאחר מעשה קל לראות בכל אלה רמזים ברורים למה שעתיד היה להתרחש, בבחינת כרוניקה ידועה מראש. אולם, כאמור לעיל, על בית המשפט לקבוע את יכולת הצפיות של אדם סביר במועד בו מיוחסת לו ההתרחשות, דהיינו בלא שידע על הסוף המר שהתרחש בפועל.

לאחר שהפכתי והפכתי בעובדות באתי לבסוף למסקנה כי בנתונים שהובאו בפניהן לא יכלו הנתבעות, כמוהן ככל אדם סביר, לצפות פגיעה ממשית בשלומה של המנוחה. באשר ליכולת לצפות פגיעה של ממש בפאני, כאן הגעתי לתוצאה זהה, ובקלות רבה יותר.

25. חובתו של פקיד הסעד, כפי שנדונה בהרחבה בפסקאות הקודמות, תלויה במידת הסכנה הצפויה לבן המשפחה. ככל שהסכנה הצפויה לו ממשית יותר, כך מתרחבת חובת הפעולה החלה על פקיד הסעד. ככל שהסכנה ממשית יותר, משתנה האיזון שפקיד הסעד נדרש לעשות, כחלק משיקול דעתו המקצועי. כשהסכנה מיידית, הרי אינטרס הצלת החיים, באמצעות פנייה למשטרה, גובר על אינטרס הפגיעה בפרטיות (גם פרטיותו של בן

המשפחה המאיים) ועל האינטרס המקצועי לנסות לפתור את הסכסוך בצורה מקצועית או לפחות להפחית מעוצמתו, לטובת הקטין, ועל מאמצי פקיד הסעד לשמור על תדמית נייטרלית. במצב של סכנה מיידית, האינטרס של שבירת תדמית כזו מפנה את הדרך לטיפול נמרץ במניעת רצח או אלימות בתוך המשפחה.

אין ספק שפקיד הסעד נדרש להתייחס ברצינות לכל טענה בדבר אלימות, אולם מקובל עלי הסברן של הנתבעות, לפיו על מנת לנקוט פעולה מיידית יש צורך, בדרך כלל, בראיות כלשהן לאלימות. יש גם לזכור, כי התערבות חמורה בחיי המשפחה ופגיעה בזכויות אינה יכולה

--- סוף עמוד 26 ---

להעשות כדבר של שגרה. איזון האינטרסים הנכון מחייב התערבות קיצונית כל כך רק במצבים המצדיקים זאת, על בסיס ראיתי מתאים.

הראיות הנדרשות, על פי עדות פקידות הסעד, הן סימני אלימות פיזיים או סימני מצוקה נפשית (רעידות, התרגשות). בהעדר סימנים כאלה נדרש שבן המשפחה המאיים יראה שטענותיו אינן טענות בעלמא, וזאת הוא נדרש לעשות באמצעות פנייה למשטרה, שכמוה כהצהרה שהוא אכן עומד מאחורי טענותיו.

על פי עדותה של סימה, בהעדר ראיות כאלה, ואפילו במקרה שבו פקיד הסעד חושד שהדברים אינם נכונים, תמיד יוצע לבן הזוג המאיים לפנות למשטרה, או לעבור למקלט או להתגורר אצל קרוביו עד שיוצא צו הגנה, וכך נהגה במקרה הנדון.

26. אינני סבורה כי בנתונים שהיו בפני הנתבעות 1-2 ערב הרצח הן יכלו לצפות פגיעה ממשית

בשלומן של האם ופאני על ידי האב. אזכיר בקשר לכך כמה נסיבות:

א. בסכסוכים בתוך המשפחה, המלווים השמצות והכפשות הדדיות, בחינת טענות הצדדים מחייבת זהירות רבה, הן בשל המטען הרגשי הקשה בין בני הזוג והן בשל התמריץ של כל צד להפריז או להמעיט מחומרת הסכסוך. פקידי הסעד לסדרי דין נתקלים בהאשמות הדדיות בין בני הזוג כדבר שבשגרה, וכך הדבר גם לגבי האשמות באיומים ובאלימות. אני מקבלת את הסברה של נורה כי בעת משבר במשפחה לעיתים קרובות תופסים הילדים עמדה בסכסוך בין ההורים ונוטים לחזור על טענות ההורה שבו הם מצדדים.

ב. הסכסוך בין בני הזוג נמשך לאורך שנים ולא היתה אינדיקציה ברורה לכך שיש הסלמה במצב. האם המנוחה ופאני הדגישו כי האלימות והאיומים התקיימו בעבר וכי מאז החלו ההליכים המשפטיים האב חדל להכות את האם או לאיים עליה.

ג. האם המנוחה היתה אישה עצמאית ומשכילה ובכל זאת בחרה שלא להתלונן במשטרה. אין פירוש הדבר שאישה עצמאית ומשכילה חשופה פחות לסיכון או ראויה להגנה פחותה, אם אינה מתלוננת במשטרה על האלימות. אולם יש לכך משקל מבחינת יכולתן של סימה ונורה להעריך את רצינות טענותיה. קל יותר להעריך שאדם עצמאי ומשכיל אשר נתון לאלימות או איומים יפנה למשטרה על מנת להגן על חייו.

ד. הסכמת ב"כ האם המנוחה לדחייה נוספת של הדיון בבקשתה לצו מניעה כנגד האב, מעידה על כך שגם המקורבים למנוחה, בהם עורכת דינה, וכנראה אף המנוחה עצמה, לא

--- סוף עמוד 27 ---

סברו שקיימת סכנה ממשית לה או לפאני. יש להניח כי אם היה ניתן לצפות סכנה ממשית שכזו, היתה האם לפחות מספרת על כך לעורכת דינה, וזו היתה דואגת לבקש מבית המשפט בקשה דחופה לזירוז הדיון, משכנעת את האם לפנות למשטרה או נוקטת צעדים אחרים.

ה. הסימנים האחרים שהביא ב"כ התובעות אין בהם כדי לבסס ציפיות לסכנה ממשית. בבתים רבים בני הזוג מסוכסכים שנים ארוכות ואף ישנים בנפרד ואינם מדברים ביניהם. אין להסיק מכך שכל סכסוך משפחתי יסתיים בצורה טראגית כל כך. לא ניתן גם לייחס משקל רציני להכרזותיו של האב בדבר "משפט גדול" וההסבר המתקבל על דעת השומע הוא אכן שבמהלך משפט הגירושין יביא האב הוכחות לטענותיו כנגד אשתו והפרטים ה"סנסציוניים" יתפרסו בעיתונות המקומית. בדומה, לא ניתן לייחס משקל רב לכתבות על גירושין אלימים שהשאיר בבית. בהתחשב במכלול הידיעות שהיו בפני הנתבעות, כמפורט לעיל, לא היה בכך כדי לעורר צפיות לפעולות אלימות מצד האב.

27. בהתחשב בכלל הנסיבות כמבואר לעיל, יכלו הנתבעות 1 ו-2 להתרשם שאין המדובר בסכנה ממשית למנוחה ולפאני, בגינה עליהן לעשות מעשה דחוף כגון פניה שלהן למשטרה.

כמקובל במקרים כאלה הן מצאו לנכון להפנות את המנוחה להתלונן במשטרה, אם אמנם יש לטענת האם והבת חשש לשלומה. אי נכונותה של המנוחה לפנות למשטרה היוותה

בעיניהן אינדיקציה נוספת לכך שלא התקיים חשש ממשי. הן גם ידעו שבתוך זמן קצר הן עומדות להגיש תסקיר לבית המשפט, שאז האינפורמציה המלאה תהיה בפני בית המשפט, אשר יוכל להורות כפי שימצא לנכון על פי המצב. במצב נתון זה ובהתחשב בכל הנסיבות, כשהסתפקו בהדרכת המנוחה לפנות למשטרה, מבלי שהן עצמן פנו למשטרה, איני מוצאת שניתן לייחס להן רשלנות. לא למותר להוסיף שבכל הנוגע לפאני, יחסו של האב נראה כיחס אוהב כלפיה ולא היה כל רמז על חשש של פגיעה שלו בה.

28. ב"כ התובעות צירף לסיכומיו את פסק הדין בת"א (ת"א) 869/89 אדמוני ואח' נ' מדינת ישראל, שבו קבע כב' השופט קלינג כי המדינה אחראית לנזקו של התובע, בכך שלא נקטה אמצעי זהירות סבירים למנוע את הנזק. באותו פסק דין דובר באדם, אשר חזר ואיים על חברתו לשעבר שירצח אותה ואף חנק אותה. באחד הימים התייצב אותו אדם במקום עבודתה של המתלוננת, ירה לכל עבר, ופצע אדם אחר. כב' השופט קלינג קבע כי התעלמותה

--- סוף עמוד 28 ---

של המשטרה מתלונתיה החוזרות ונשנות של המתלוננת, תוך הצעות שתפנה לפסיכיאטר, זאת במקום לבדוק את הרישום הפלילי של אותו אדם, שהיה עשיר בעבירות אלימות, היה הפרת חובת הזהירות. בניגוד לעובדות בתיק זה, שם המתלוננת הגישה תלונה במשטרה, נשלחה לבדיקה רפואית והביאה אישור על החניקה, כלומר הבסיס הראייתי היה כזה, שבית המשפט יכול היה להכריז כי המשטרה ידעה על הסכנה לחיי המתלוננת. כאמור, לו הייתי משתכנעת כי גם בעניין שלפנינו היה הבסיס הראייתי מספיק להצביע על סכנה לחייה של המנוחה, ייתכן שהתוצאה היתה שונה, אולם, כאמור, אינני סבורה כי בנסיבות שעמדו בפניהן יכלו הנתבעות לצפות סכנה רצינית.

29. על סמך כל האמור לעיל, אני דוחה את התביעה.

בהתחשב בנסיבות הטראגיות אין צו להוצאות.

**ניתן היום כ"ו בתשרי תשנ"ח, 27 באוקטובר 1997 בהעדר הצדדים.
המזכירות תמציא העתק לב"כ הצדדים.**

מיכאלה שידלובסקי-אור, שופטת

d00040493a.001 /
נוסח זה כפוף לשינויי עריכה וניסוח
--- סוף עמוד 29 ---

תא (י-ם) 404/93 פאני דויד נ' נורה אליה

www.nevo.co.il

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 7001/97

- בפני: כבוד הנשיא א' ברק
 כבוד השופטת ט' שטרסברג-כהן
 כבוד השופט י' אנגלרד
- המערערים: 1. פאני דוד
 2. אניטה דוד
 3. עזבון המנוחה ציונה דוד ז"ל
 נגד
- המשיבות: 1. נורה אליה
 2. סימה קליין
 3. עיריית באר שבע
 4. מדינת ישראל - משרד העבודה והרווחה
 ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
 בירושלים מיום 27.10.97 בת.א. 404/93.
- שניתן על ידי כבוד השופטת מ' שידלובסקי-אור
 תאריך הישיבה: י"ט בטבת התשנ"ט (07.01.99)
 בשם המערערים: עו"ד אריאל פרויליך; עו"ד דליה שאוליאן-כץ

בשם המשיבות 1-3 : עו"ד גבריאל ראובינוף; עו"ד יובל ראובינוף

בשם המשיבה 4 : עו"ד רבקה דותן; עו"ד אורן שוורץ

פסק-דין

לא מצאנו ממש בערעור. רשמנו לפנינו את הצהרות באי כוח המשיבות מס' 3 ו-4, לפיהם - בעקבות המלצתנו - המשיבה מס' 3 תשלם תשלום חסד בסכום של 25,000 ש"ח, וכי המשיבה מס' 4 תשלם תשלום חסד בסכום של 25,000 ש"ח. התשלום יבוצע בתוך שלושים יום. הערעור נדחה.

ניתן היום, י"ט בטבת התשנ"ט (07.01.99), בפני באי כוח הצדדים.
נוסח זה כפוף לשינויי עריכה וניסוח